

De Randstad bestaat!

Geen netwerkstad,
maar toch zijn visie en beleid nodig
voor de regio als geheel

De Randstad is géén netwerkstad. Dat constateert het Ruimtelijk Planbureau in een lijvige studie. Die conclusie is van belang voor de theorievorming over netwerksteden, maar ook voor concreet beleid voor het Randstedelijk gebied. Rob van der Bijl houdt het rapport van het planbureau tegen het licht en vraagt zich af of er werkelijk geen belangrijke samenhangen op het niveau van de Randstad bestaan. En, als de Randstad geen netwerkstad is, wat is het dan wél?

 Rob van der Bijl

Onder de titel 'Vele steden maken nog geen Randstad' publiceerde het Ruimtelijk Planbureau (RPB) eind vorig jaar een omvangrijke studie naar het functioneren van de Randstad als netwerkstad. Met de titel geeft het RPB meteen de conclusie van het onderzoek weg: de Randstad bestaat niet, althans niet als samenhangend netwerk van de vier grote steden.

De waarde van de studie ligt vooral in de wijze waarop het planbureau heeft onderzocht aan welke karakteristieken de Randstad moet voldoen om netwerkstad te zijn. Dat is nodig, want er heerst nogal wat spraakverwarring over het karakter van het stedelijke gebied. Om wat aanduidingen te noemen: Deltametropool, stadsgewest, stedelijke regio, multi-centred metropolitan area, polycentric urban region.

Het ophelderen van deze begripsverwarring was een belangrijk doel van de onderzoekers. Daarvoor gingen ze te rade bij de NAI-publicatie van Zonneveld en Verwest uit 2005 'Tussen droom en retoriek; de conceptualisering van ruimte in de Nederlandse planning'. Het RPB leent uit dit werk drie criteria om de netwerkstad te karakteriseren. Dit houdt in dat de Randstad als netwerkstad 'functioneert als een groep van steden die door economische netwerken met elkaar verbonden zijn'. Bovendien is 'het topniveau aan voorzieningen' gespreid over de belangrijkste kernen. En ten derde zou de Randstad dan moeten functioneren 'als nieuwe, stadsgewestoverschrijdende dagelijkse leefomgeving voor zijn bewoners'. In de studie zijn deze criteria vertaald in bedrijfsrelaties, woon-werkstromen en winkelbezoeken.

Ruimtelijk kader

Het onderzoek naar deze criteria bracht het Ruimtelijk Planbureau tot de heldere conclusie dat de Randstad niet functioneert als een samenhangend geheel en dus niet als netwerkstad. De bevindingen die dit staven liegen er niet om. Hoewel er enige specialisatie tussen de Randstedelijke

stadsgewesten is, lijken ze steeds meer op elkaar in hun bedrijvigheid, de samenstelling van de beroepsbevolking en het type winkels. Volgens de onderzoekers vinden de meeste bedrijvenrelaties plaats binnen de vier grote steden en hun stadsgewesten. 'Tussen de centrale steden in de Randstad onderling vinden relatief weinig bedrijvenrelaties plaats, zeker als wordt gecorrigeerd voor omvang van de steden.' Weliswaar overschrijden veel bedrijfsrelaties de grenzen van de stadsgewesten, maar ze gaan niet exclusief naar de rest van de Randstad, maar veelal ook naar andere delen van Nederland en naar het buitenland, constateren de onderzoekers.

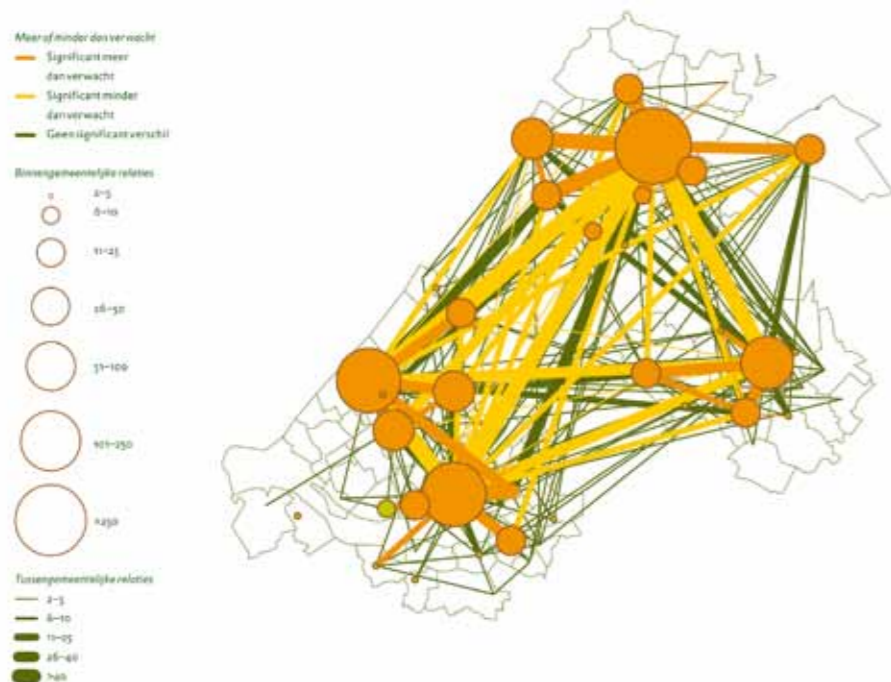
Ook de woon-werkstromen passen niet bij een netwerkstad. Driekwart van de Randstedelijke beroepsbevolking woont en werkt in hetzelfde stadsgewest, dat volgens het RPB nog altijd dominant is als ruimtelijk kader voor de arbeidsmarkt. Niettemin constateert het planbureau dat de gemiddelde woon-werkafstand is vergroot en dat steeds meer woon-werkverkeer de grens van het stadsgewest overschrijdt. Bovendien stelt het RPB vast dat het patroon van woon-werkrelaties in het stadsgewest van Amsterdam complexer is dan elders en dat de pendel naar Amsterdam veel sterker is toegenomen dan naar de andere delen van de Randstad.

Ook de winkelbezoeken zijn nagenoeg volledig een stadsgewestelijke aangelegenheid. Het RPB constateert: 'De Randstad fungeert dus geenszins als "breder ruimtelijk kader" voor winkelbezoek en ontwikkelt zich ook niet in die richting.' Samenvattend vinden de onderzoekers nauwelijks echte complementariteit: 'Op geen van de onderzochte relaties gaat een sterke specialisatie van een regio gepaard met een sterke integratie van die regio in de Randstad.' Alleen de regio van Amsterdam vormt hierop wellicht een uitzondering, aldus het planbureau, omdat de relaties tussen Amsterdam en alle andere delen van de Randstad steeds sterker worden. Misschien ontwikkelt

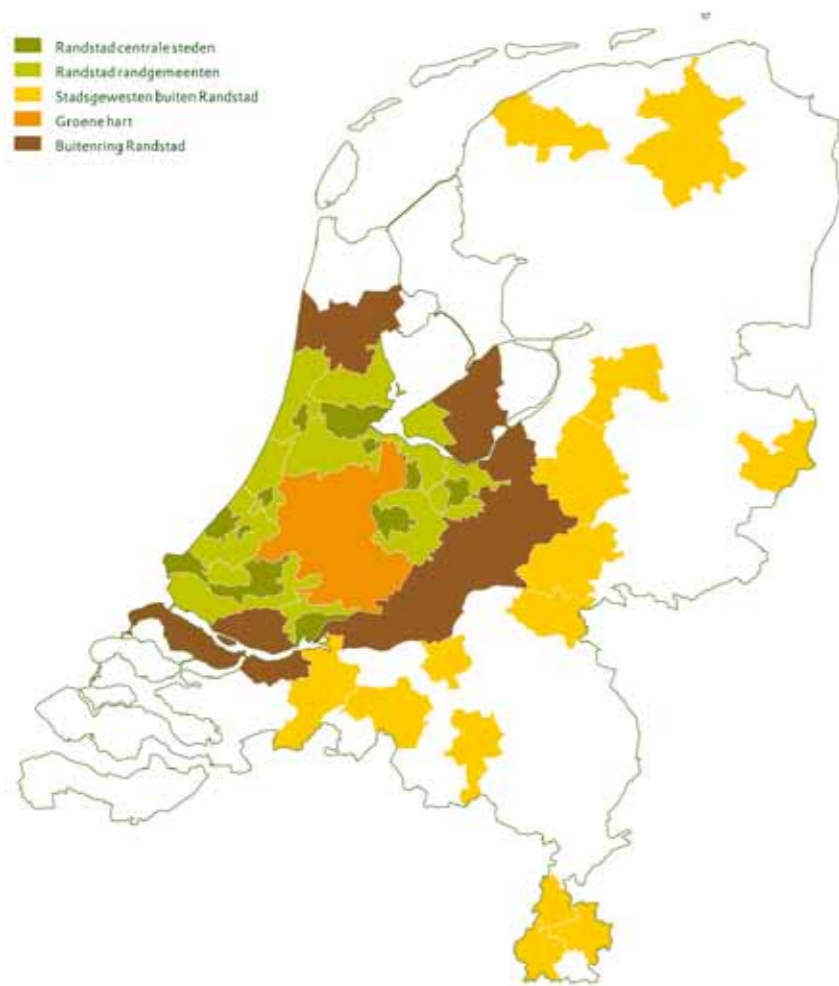
Foto: Elsbeth Tijssen

De Zuidas, Amsterdam.

Bedrijfsrelaties in de Randstad. Significant meer (rood), minder (geel) dan verwacht. Donkergroen is geen significant verschil.

Gebiedscategorieën: centrale steden (donkergroen) en randgemeenten (lichtgroen) van de Randstad, stadsgewesten (geel) erbuiten, buitenring van de Randstad (donkerbruin) en Groene Hart (rood).

Amsterdam zich opnieuw tot de onbetwiste metropool van Nederland, aldus het RPB.

Groot en gevarieerd

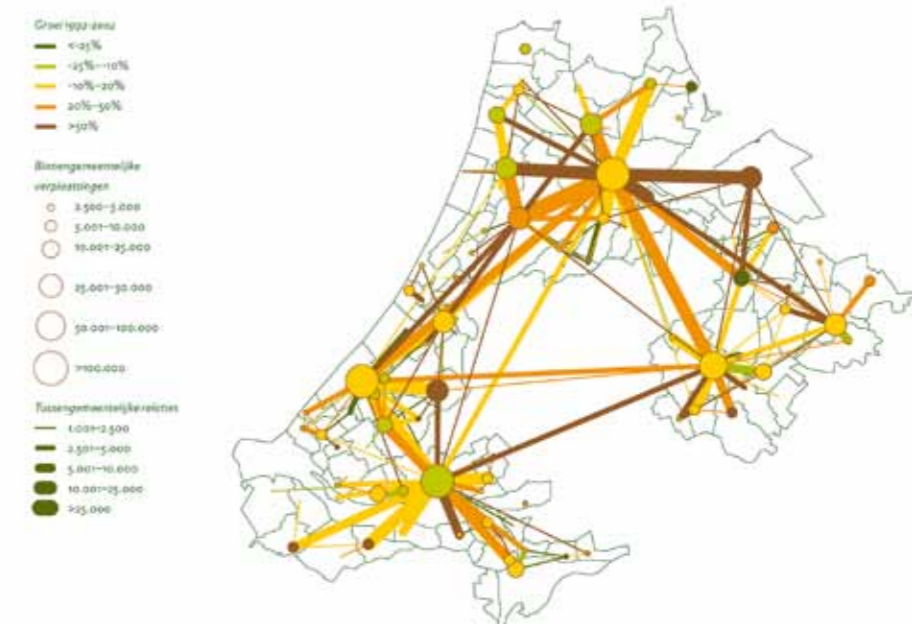
Dat de bedrijfsrelaties vooral beperkt blijven tot de afzonderlijke stadsgewesten, heeft gevolgen voor theorieën en beleid die uitgaan van het bestaan van een economisch netwerk op het niveau van de Randstad. Geen netwerkstad dus. Maar hoe moeten we dan aankijken tegen de toch duidelijk bestaande relaties binnen de Randstad als geheel (zie afbeelding 'Bedrijfsnetwerken'). Dat stadsgewestelijk relaties overheersen doet aan het belang van de Randstedelijke relaties niets af. Daar komt bij dat het Ruimtelijk Planbureau zelf constateert dat Amsterdam en Utrecht een relatief sterkere concentratie van zakelijke diensten hebben. Dat geldt voor alle steden van de Noordvleugel, terwijl die in de Zuidvleugel merendeels een industrieel profiel hebben.

Het is opvallend dat de netwerkdefinitie van het RPB een aantal klassieke specialisaties binnen de Randstad aan het oog lijkt te onttrekken – bijvoorbeeld Den Haag als regeringsstad. Of wat moeten we met de constatering dat de stadsgewesten in de Randstad 'in aanzienlijke mate gespecialiseerd zijn'? Is dat niet een belangwekkende eigenschap van de Randstad als geheel? Of is dat alleen van belang als dergelijke specialisatie leidt tot integratie in andere gewesten van de Randstad? Een ander punt is dat veel bedrijfsrelaties naar buiten de Randstad lopen. Maar wat is buiten? Volgens de gehanteerde gebiedscategorieën (zie afbeelding 'Gebiedscategorieën') liggen de stedelijke regio van Brabant en die van Arnhem-Nijmegen buiten de Randstad. Dat komt weliswaar overeen met het gangbare spraakgebruik, maar dat wil niet zeggen dat een Randstedelijke samenhang zich niet al uitstrekt tot deze twee regio's. Het is juist deze samenhang op het niveau van West- en Midden-Nederland die vooral internationaal ertoe doet – en dan maakt het niet zoveel uit hoeveel de Randstad zelf geïntegreerd is. Over de arbeidsmarkt schrijven de onderzoekers dat deze in de grote steden zo groot en gevarieerd is, 'dat de meeste bewoners geen baan buiten het stadsgewest hoeven te zoeken'. Wat betreft woon-werkstromen is de Randstad dus geen netwerkstad. Maar intussen nemen de woon-werkstromen op Randstedelijke niveau wel toe. Weliswaar lopen deze pendelstromen vooral tussen de vier grote steden (zie afbeelding 'Woon-werkpendel in de Randstad') maar daarmee zijn ze nog niet minder Randstedelijk. De toename die het planbureau meldt, is gebaseerd op de periode 1992 tot en met

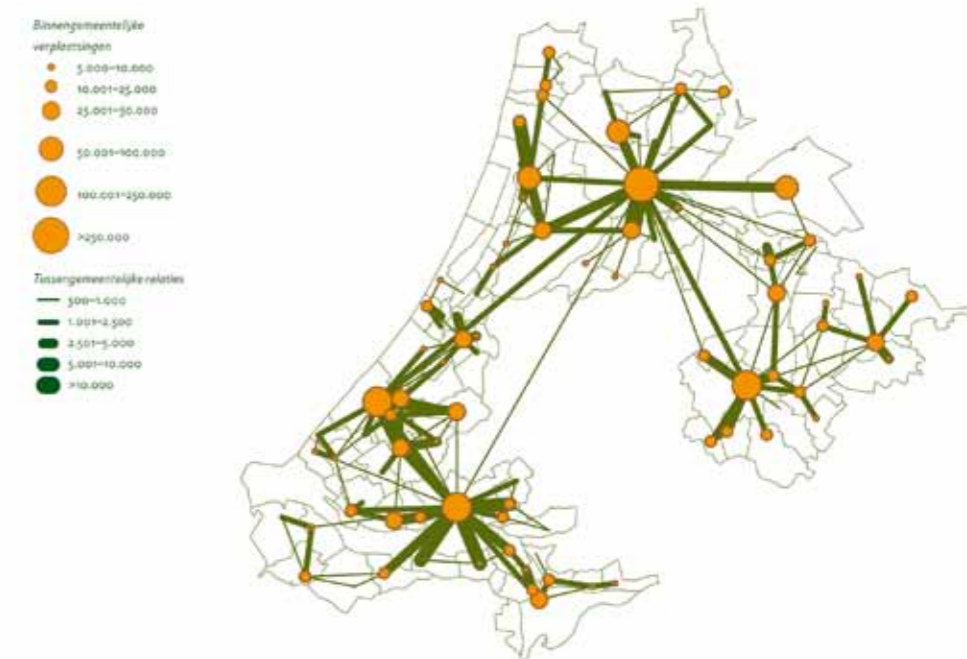
2002. Inmiddels groeit de mobiliteit explosief. Een sterke vingerwijzing is de huizenmarkt. Vooral door de prijsontwikkelingen zoeken inwoners van de Randstad vooral in het topsegment allang tot ver buiten het eigen stadsgewest. Dat heeft gevolgen voor de woon-werkpendels. Het woon-werkverkeer voor lager betaald werk heeft uiteraard vooral een lokaal karakter. Maar gespecialiseerder werk is veel minder gebonden aan het stadsgewest. Kortweg, voor de loodgieter bestaat de Randstad niet, maar voor veel managers, de creatieve intelligentsia en andere hoog opgeleiden wel degelijk.

Rijke stadsbewoners

De Randstad is geen stad omdat er een centrum ontbreekt met winkelvoorzieningen voor alle Randstedelingen. Aan dat oude argument voegt het Ruimtelijk Planbureau nu toe dat de Randstad ook geen netwerkstad is omdat de bestaande grote centra niet als elkaar aanvullende voorzieningen in de Randstad zijn geïntegreerd. Met andere woorden, vanuit het ene stadsgewest gaat men nauwelijks of niet winkelen in een centrum van het andere stadsgewest (zie afbeelding 'Winkelbezoeken per gemiddelde weekdag'). Voor winkelen vormt de Randstad volgens het Ruimtelijk Planbureau dus geen sterk netwerk. Daar valt bij aan te tekenen dat stedelijke gebieden zoals de Randstad waarschijnlijk nimmer een dergelijke samenhang zullen vertonen. Dat geldt mogelijk zelfs ook voor een aantal klassieke, grote steden, waar de bevolking zich voor allerlei voorzieningen oriënteert op nabijgelegen centra in wijk en stadsdeel, daarbij het stadscentrum overlappend aan rijke stadsbewoners die zich in toenemende mate de centrale voorzieningen toe-eigenen (bijvoorbeeld Parijs, Sint Petersburg en in mindere mate ook Amsterdam). Het onderzoeksprobleem is hier dat dagelijkse boodschappen en zogenaamd run-winkelbezoek in kwantitatieve zin het fun-winkelen overschaduwden. Dat het winkelbezoek in de Randstad volgens het RPB zelfs hoofdzakelijk 'binnen individuele gemeenten' plaatsvindt is daarom een open deur. Voor de samenhang van voorzieningen op het niveau van de Randstad gaat het uiteraard om hoogwaardige en bijzondere winkelvoorzieningen, waarbij het fun-aspect van groot belang is. Dat geldt evenzeer voor de betekenis van Bondstreet in centraal Londen. Maar wat blijkt? Ondanks het evidente belang van lokale voorzieningen vinden de onderzoekers wel degelijk een samenhang op het niveau van de Randstad, althans waar het gaat om

Toename van het aantal woon-werkrelaties, 1992–2002. Minder dan 25 procent (donkergroen), tussen –25 en –10 procent (lichtgroen), tussen –10 en 20 procent (geel), tussen 20 en 50 procent (rood), meer dan 50 procent (bruin).

Ruimtelijk patroon van winkelbezoeken per gemiddelde weekdag binnen de Randstad (2001–2003).

funshoppen, want de stadsgewesten lijken elkaar aan te vullen, aldus het planbureau, echter benadrukkend dat het gaat om een zeer beperkte omvang. Maar wat wil 'beperkt' hier zeggen? Is deze omvang niet per definitie beperkt? Dat die samenhang er is, is al veelzeggend genoeg.

Gemiste kans

Het – gedegen – empirisch onderzoek van het Ruimtelijk Planbureau gaat uitsluitend over bedrijfsrelaties, woon-werkstromen en winkelbezoeken. Voor onderzoek naar samenhang op Randstedelijk niveau is dat een gevaarlijke beperking. Als logisch vervolg op het Randstedelijk funshoppen staat namelijk het belang van recreatieve voorzieningen buiten kijf. En van cultuur, zoals de grote concertzalen, musea, bibliotheken. Het is typisch aan de Randstad – en eigenlijk aan heel Nederland – dat al die culturele voorzieningen zijn verspreid. Dat maakt de Randstad en Nederland zo uniek. Hoe steekt de samenhang tussen die voorzieningen en instellingen in elkaar? Wat zou daar eventueel aan moeten veranderen? Culturele netwerken op Randstedelijk niveau vormen meer nog dan economische verbanden de toekomst van de Randstad in internationale verhoudingen. Het is een gemiste kans dat het Ruimtelijk Planbureau hier geen empirisch licht op heeft laten schijnen. Ten slotte is een psychologische aanvulling op zijn plaats, want de Randstad is meer dan pendelstromen en complementaire voorzieningen. De Randstad is een vorm van Nederlandse cultuur en bovenal het resultaat van perceptie. Voorbij planologische luchtftietserij is het eenieder duidelijk dat het dagelijkse stedelijk leven zich niet meer beperkt tot de eigen stad of het stadsgewest. Misschien dat het planbureau ook eens in deze kwestie de tanden kan zetten.

De stand van zaken is dat de Randstad zeker geen gewone stad is of een vorm van metropool, maar ook geen netwerkstad, althans volgens de definitie van het planbureau. Maar er bestaan wel degelijk Randstedelijke verbanden die in toenemende gericht zijn op Amsterdam als een soort minimetropool. En als het gaat om hoogwaardige arbeid en culturele activiteiten is er waarschijnlijk meer samenhang in de Randstad dan het RPB veronderstelt. Dat Akzo nu ook al naar Amsterdam komt laat zien dat de Randstad op weg is een gewone stad te worden, met Amsterdam als centrum. Die Randstedelijke samenhang en de versterking daarvan is ook pure noodzaak om internationaal te kunnen concurreren met vergelijkbare stedelijke ensembles (zoals de regio's van Frankfurt, Seattle, Lyon, Milaan) of met onvergelykbare metropolen

(Parijs, Londen, New York, Tokio).

Magneet

Het is sterk dat het Ruimtelijk Planbureau probeert planologische en stedenbouwkundige retoriek te doorbreken. En het is ook sterk dat het RPB zoveel relevant empirisch materiaal heeft weten te verzamelen, vooral omdat daaruit wel degelijk blijkt dat de Randstedelijke stadsgewesten – de stedelijke regio's van Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht – functioneren als samenhangend, betrekkelijk opzichzelfstaand stedelijk gebied waarin voorzieningen complementair aan elkaar zijn en volledig geïntegreerd in de betreffende regio. Het onderzoek levert ook het nieuwe inzicht op dat Amsterdam zich tot een zwaartepunt in de Randstad ontwikkelt. Volgens het planbureau werkt Amsterdam als een magneet en laat aldus zien dat er (nieuwe) Randstedelijke samenhang aan het ontwikkelen is.

De zwakte is dat het onderzoek een al te kunstmatige vraag probeert te beantwoorden. Of de Randstad een netwerkstad is, is een tamelijk academische vraag. Trouwens, bestaat er ergens ter wereld een netwerkstad die kan voldoen aan de netwerkstadcriteria van het RPB? Klassieke metropolen, zoals Londen, Parijs en Tokio, hebben een duidelijk centrum en enkele gespecialiseerde centra, die van betekenis zijn voor de totale metropool. Maar in polycentric urban regions, of decentralized and differentiated settlement systems (Kingsley Haynes, zie verder) hoeven niet alle regio's gespecialiseerd te zijn dan wel sterk geïntegreerd in het geheel. Dat bewijst Los Angeles, maar ook andere met de Randstad vergelijkbare gebieden zoals Rhein-Ruhr en Frankfurt/Rhein-Main in Duitsland, of Lyon/Saint-Etienne in Frankrijk.

De academische precisie keert zich zo tegen de studie, terwijl de werkelijk bestaande samenhang aan de aandacht dreigt te ontsnappen. Zo betoogde Kingsley Haynes, Amerikaans hoogleraar Besluitvormingswetenschappen, Geografie en Publieke Aangelegenheden, vorig jaar in zijn Megacitieslezing. Het gaat erom of in de Randstad, of welke andere megacity ook, voldoende coördinatie en samenwerking mogelijk is om de minimaal vereiste infrastructuur op dat hogere schaalniveau te realiseren. Dat het in onze Randstad schort aan adequate coördinatie is langzamerhand gemeengoed. Of de vorming van de Randstadprovincie – zoals een commissie onder leiding van Wim Kok onlangs aanbeval – een oplossing is voor dit probleem is nog maar de vraag. Misschien is de gespreide structuur van de

Randstad juist het sterke punt. Maar dan is het niet vraag of de Randstad een (netwerk)stad is, of een metropool, maar hoe dit mogelijk sterke punt verder uitgebouwd kan worden.

Weggegooid

Het zou jammer zijn als de RPB-studie grond zou bieden aan gedachten dat de Randstad als geheel er niet toe zou doen. De besprekingen in de pers geven wel aanleiding voor deze zorg. De column in CoBouw van nota bene RPB-baas Wim Derksen (30 november 2006) draagt de kop 'Randstad bestaat helemaal niet'. En ook de dagbladen kozen soortgelijke koppen. Zo wordt het kind met het badwater weggegooid. Toegepast onderzoek naar vereiste samenhangen op Randstedelijk niveau zijn meer dan ooit noodzakelijk. Al was het alleen maar om projecten voor Randstedelijk openbaar vervoer eindelijk van de grond te krijgen, om een eind te maken aan de verspillende concurrentie tussen de havens van Rotterdam en Amsterdam, om de gehele kust aan te pakken en tegelijkertijd bereikbaarheid, veiligheid en verblijfskwaliteit te garanderen, om de Randstedelijke woningbouwmarkt te normaliseren en starters een kans te geven op de plekken waar dat moet, om het dossier Schiphol te ontwarren, en om te onderkennen dat Amsterdam belangrijker is dan andere plaatsen in de Randstad.

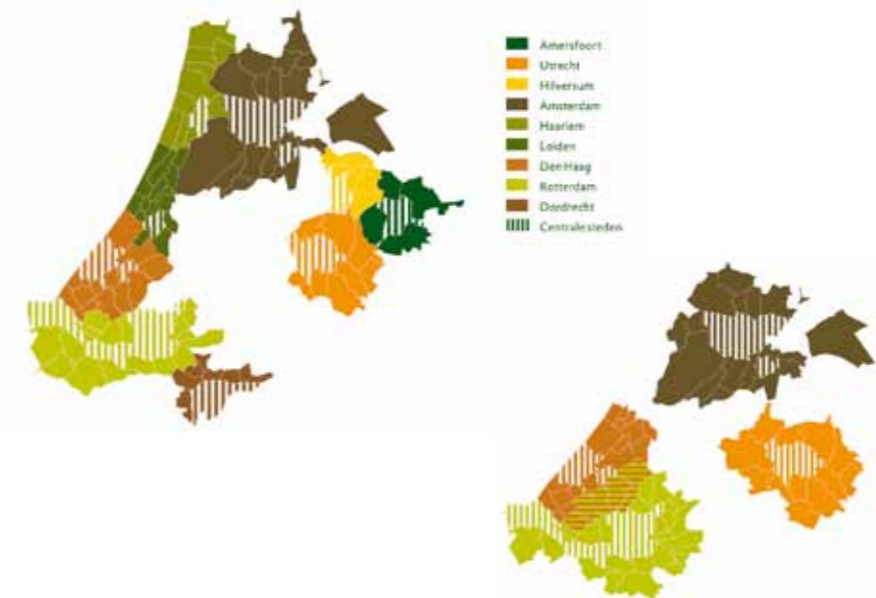
Jan Ritsema van Eck, Frank van Oort, Otto Raspe, Femke Daalhuizen, Judith van Brussel, Vele steden maken nog geen Randstad. NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau, 192 pagina's, ISBN 90-5662-505-5. € 22,50.

Randstadprovincie? Toch maar niet!

De Randstad bestaat wel degelijk, maar is geen netwerkstad en al helemaal geen gewone stad. Net als in vergelijkbare megacities is binnen deze stedelijke territoria wel een bepaalde mate van samenhang noodzakelijk. Dat betoogt professor Kingsley Haynes, die december vorig jaar in Den Haag de jaarlijkse Megacity-lezing verzorgde – 'Infrastructure: The Glue of Megacities'. Haynes meent dat die samenhang vooral afhankelijk is van een adequate infrastructuur. Heel vaak zijn daar geen superbesturen voor nodig, want, aldus Haynes: 'In gedecentraliseerde en gedifferentieerde stedelijke gebieden – zelfs binnen een megacity-structuur – kunnen de burgers die voorzieningen uitkiezen die hun het beste passen. Zou het niet zo zijn dat indien er maar effectieve coördinatie op het gebied van infrastructuur is, het sociale systeem het meest gebaat is bij bestuurlijke en territoriale verscheidenheid?' Het probleem met de Randstad is dat die coördinatie onvoldoende tot stand komt – misschien dat daarom de bestuurlijke fragmentatie de Randstad aan het opbreken is.

Kan een Randstadprovincie, zoals een commissie onder leiding van oud-premier Wim Kok onlangs voorstelde, de oplossing zijn voor dit probleem?

Haynes vermoedt dus van niet en ook het RPB kiest niet voor een bestuurlijke samensmelting maar toont juist overtuigend aan dat de vier stadsgewesten zijn uitgegroeid tot stedelijke gebieden met een interne samenhang. Kok stelt daarentegen niet alleen een Randstadprovincie voor, maar ook de opheffing van de bestaande stadsgewestelijke besturen, de zogenaamde stadsregio's. Dat ontkent de stedelijke werkelijkheid van vandaag en morgen. Het betekent ook een bestuurlijke verzwakking waar eerder een versterking op zijn plaats zou zijn. De bestaande Randstedelijke samenhang is weliswaar dun, maar toch van belang. Zowel voor de relaties tussen de steden in de Randstad, en met name de relaties tussen Amsterdam en de rest, als voor de internationale positie van de Randstad. Het valt niet goed te begrijpen dat een superprovincie hier bestuurlijk uitkomst zou bieden. Zo heeft de provincie Noord-Holland amper zeggenschap over Amsterdam en hebben provincies in de afgelopen jaren geen indruk gemaakt waar het gaat om internationale betrekkingen.

Gebiedsindeling in negen stadsgewesten (links) en vier regio's (rechts)

STROOTMAN LANDSCHAPSARCHITECTEN

Zoekt: Landschapsarchitect
(0-6 jaar ervaring)

Dtp'er/beeldbeheerder
(ervaren)

Bureau: Strootman Landschapsarchitecten is een ontwerpbureau met opdrachten op alle schaalniveaus in zowel het stedelijke als het landelijke gebied en van visievorming tot uitvoering. Wij werken aan stedenbouwkundige plannen, parken, regionale ontwerpen, bossen, straten en pleinen. Het bureau is opgericht in 2002 en bestaat uit 12 medewerkers.

Reageren: Door vernieuwende plannen te maken van hoge kwaliteit en door grote betrokkenheid bij onze opdrachtgevers, groeit ons opdrachtenpakket.

Voor nadere informatie: www.strootman.net

Strootman Landschapsarchitecten bv
Piraeusplein 37 1019 NM Amsterdam
020-419.41.69 / bureau@strootman.net

WEST 8

Assistent ontwerper buitenruimte

West 8 urban design & landscape architecture b.v zoekt op korte termijn een assistent ontwerper buitenruimte. Wij zoeken ontwerpers die onlangs zijn afgestudeerd aan Hogeschool Larenstein of Universiteit Wageningen en beschikken over motivatie en talent.

Buitenruimte ontwerper / projectleider

West 8 urban design & landscape architecture b.v zoekt op korte termijn een ervaren buitenruimte ontwerper / projectleider (minimaal 4 jaar werkervaring) met Universiteit Wageningen / Hogeschool Larenstein achtergrond of gelijkwaardige buitenlandse opleiding om aan projecten voor buitenruimte / parken / pleinen in Nederland en buitenland te werken.

Goede vaardigheden in omgang met opdrachtgevers en uitvoeringservaring met Nederlandse projecten vereist.

West 8 is een bureau met een sterk internationaal karakter, uitstekende beheersing van de engelse taal is dan ook een vereiste.

Stuur uw cv en portfolio naar West 8 urban design & landscape architecture b.v., t.a.v. mevr. S. Salehi, o.v.v. functie, Postbus 6230, 3002AE Rotterdam.